

Alina MĄDRY

Katedra Muzykologii

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Muzeum Instrumentów Muzycznych

oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu

Hereditas Monasteriorum

vol. 7, 2015, s. 265–279

Wstępne wyniki badań nad rękopisami muzycznymi ze skasowanego opactwa cystersów w Obrze przechowywanymi w Bayerische Staatsbibliothek w Monachium*

Losy i zawartość przechowywanego w Bayerische Staatsbibliothek w Monachium zbioru muzykaliów ze skasowanego w 1836 r. opactwa cystersów w Obrze omówiłam w trzecim tomie serii „Historia Muzyki Polskiej”¹. Pierwotnie liczył on 181 rękopisów z lat 1720–1780, zawierających ok. 200 kompozycji². 11 zaginęło przed 1956 r.; zachowały się ich opisy w inwentarzu sporządzonym w latach 30. XX w.³

104 rękopisy zawierają notę proveniencyjną „Geschenk aus der Privatmusikbibliothek Joseph Petzelt in München”. Ponieważ wszystkie należą do partii 170 rękopisów skatalogowanych pod ciągłymi sygnaturami⁴, prawdopodobne jest, że także pozostałe 64 rękopisy z tej partii zbioru pochodzą z daru Józefa Petzelta. Czy w taki sam sposób biblioteka uzyskała pozostałe 11 rękopisów, skatalogowanych pod innymi sygnaturami (Mus.ms. 5417, 6594–6598, 13693), nie wiemy.

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Research funded under the Ministry of Science and Higher Education’s “National Programme for the Development of Humanities” for 2012–2016.

1 A. MĄDRY, *Barok*, cz. 2: 1697–1795. *Muzyka religijna i jej barokowy „modus operandi”* (Historia Muzyki Polskiej, 3), Warszawa 2013, s. 266–270 i, zwłaszcza, 426–428. Ostatnio nieco uwagi poświęcił temu zbiorowi G. JOACHIMIAK, *Muzykalia z klasztorów cysterskich w Krzeszowie i Obrze; nieznanne źródła z Krzeszowa. Sprawozdanie z prac w dniach 1 V 2013–30 X 2014 r.*, „Hereditas Monasteriorum”, 5, 2014, 5, s. 500–501, który poznał go, adaptując odpowiednie wpisy RISM (opac.rism.info) do potrzeb bazy projektu *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*.

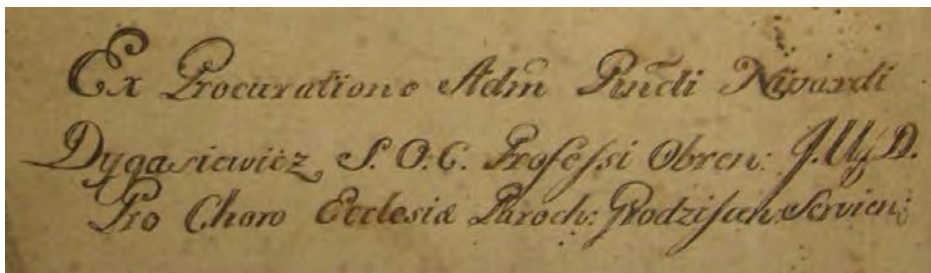
2 Bayerische Staatsbibliothek w Monachium, Mus.ms. (dalej: Mus.ms. i numer) 4987–5156, 5417, 6594–6598, 13693.

3 Mus.ms. 5021, 5024, 5039, 5052, 5078, 5097, 5104, 5124, 5143, 5144, 5147.

4 Mus.ms. 4987–5156 (w tym 4996 i 4996a, 5047, 5047a i 5047b oraz 5156 i 5156a).

Józef Petzelt⁵ urodził się w 1884 r. w Wolsztynie, miasteczku położonym kilka kilometrów od opactwa w Obrze. Tu też najpewniej, w nieznanych okolicznościach, wszedł w posiadanie rękopisów. Co najmniej w latach 1917–1928 mieszkał w Monachium, pracując jako dyrektor muzyczny⁶, wtedy też przekazał je bibliotece.

Zbiór znajdujący się w Monachium nie zawiera wszystkich rękopisów muzycznych znajdujących się niegdyś w opactwie w Obrze. Dziewięć z nich znajduje się w zbiorze muzykaliów pozostałym po kapeli parafialnej z Grodziska Wielkopolskiego, przechowywanym obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu (por. tabela 2). Zapewne trafiły one tu za sprawą mnicha oberskiego i jednego ze skryptorów miejscowych muzykaliów, Niwarda Dygasiewicza, który pochodził z Grodziska Wielkopolskiego i o którym wiemy, że miał święcenia kapłańskie i zmarł 24 II 1815 r. w wieku 61 lat⁷. Dodatkową przesłankę stanowi nota na jednym z rękopisów oberskich ze zbioru grodziskiego: „Ex Procuratione Adm[odum] R[evere]ndi Nivardi | Dygasiewicz S.O.C. Professi Obren[sis] J[uris] U[trius]q[ue] D[ocoris] | Pro Choro Ecclesiae Paroch[ialii] Grodziscenscien[sis]”⁸ (ryc. 1), jednoznacznie wskazująca, że rękopis ten został sporządzony dla kapeli funkcjonującej przy parafii w Grodzisku Wielkopolskim. Pozostałe rękopisy oberskie ze zbioru grodziskiego takiej noty nie mają; zawierają tylko charakterystyczną notę proveniencyjną z Obry. Warto zwrócić uwagę na rękopis grodziski zawierający dwie arie sygnowane na karcie tytułowej nazwiskiem Johanna Adolfa Hassego – obecnie, dzięki bazie RISM, wiadomo, że tylko pierwsza z nich (po włosku) jest jego autorstwa (z opery *Ezio*), druga (po łacinie) to utwór Joannesa Loheliusa⁹ (ryc. 2).

Ryc. 1. AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR II/23, Domingo TERRADELLAS, *Dixit Dominus*, karta tytułowa, nota skryptorska Niwarda Dygasiewicza. Fot. A. MAŁY

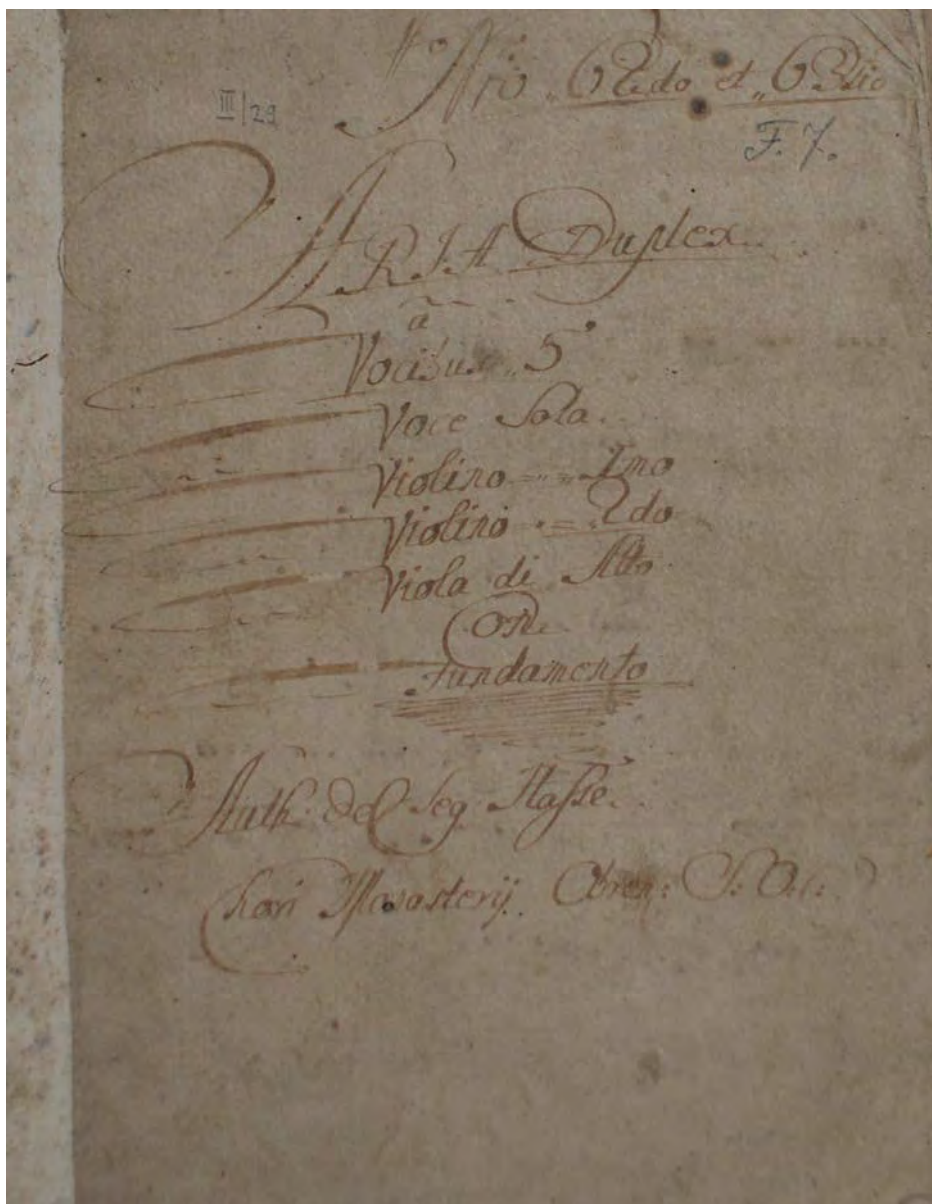
5 Dane podaję na podstawie informacji uzyskanych od Helmuta Lauterwassera, który sporządził jeszcze nie opublikowany biogram Józefa Petzelta. Por. też m.in. H. RIEMANN, *Musik-Lexikon*, Berlin 1919⁹, s. 893.

6 Informacja uzyskana od Helmuta Lauterwassera, tekst zapisu: „Petzelt, Jos. Musikdirektor, Türkenstraße 68”.

7 P. FRASZ, *Kultura muzyczna w klasztorze cystersów w Obrze do kasaty (1836)*, mps pracy magisterskiej przechowywany w Katedrze Muzykologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2015, s. 75. Por. Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: AP Poznań), *Cystersi Obra*, sygn. C21, *Necrologus*, k. 54.

8 Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej: AA Poznań), sygn. PL-Pa Muz GR II/23.

9 *Ibidem*, sygn. PL-Pa Muz GR III/29 (RISM 300234240 jako kolekcja oraz pojedyncze rekordy – 300234241, 300234242).

Ryc. 2. AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR III/29, Johann Adolf HASSE, [Joannes LOHELIUS], *Aria Duplex*, karta tytułowa z wpisaną proveniencją klasztoru w Obrze. Fot. A. MAJRY

W 1938 r. odbyła się w Poznaniu wystawa muzyczna zorganizowana z okazji Tygodnia Muzyki Polskiej. W jej drukowanym katalogu¹⁰ odnotowano 27 rękopisów muzycznych pochodzących z opactwa w Obrze. Zawierały one 11 mszy, 4 motety, 3 litanie, 2 nieszpory, 2 msze żałobne, ofertorium, arie, *Rorate coeli*, *Veni creator* i symfonie¹¹. W przypadku 13 kompozycji autorzy nie zostali podani. W pozostałych odnajdujemy następujące nazwiska: Barthel, Ibkowski, Kostrzewski, Kozłowski, Mogiła, Morowski, Nitrowski, Pokorny, Policki, Pracheński, Szczurowski i Wański¹². Niestety, rękopisy uległy zniszczeniu podczas II wojny światowej.

Biorąc pod uwagę znane rękopisy (zachowane i niezachowane), można przypuszczać, że w momencie kasaty w opactwie w Obrze przechowywano ponad 200 rękopisów muzycznych.

W dniach 5–9 X 2015 r. miałam możliwość osobiście zapoznać się ze zbiorem monachijskim. W ciągu tych pięciu dni udało się poddać szczegółowej analizie 26 rękopisów (por. tabela 1). Wybrałam te rękopisy, które miały jakikolwiek związek z kompozytorem Wojciechem Dankowskim (ok. 1760 – po 1814), znajdującym się obecnie w centrum moich zainteresowań badawczych, oraz te, których skrypcy lub autorzy zawartych w nich kompozycji nosili nazwiska wskazujące na polskie pochodzenie lub które zainteresowały mnie z innych przyczyn, dalej wyłuszczone. Przebadane rękopisy można zatem podzielić na trzy grupy:

- autografy Wojciecha Dankowskiego: Mus.ms. 5025, 5027, 5030, 5096, 5121;
- dzieła przepisane przez Wojciecha Dankowskiego: Mus.ms. 5017, 5063, 5066, 5083, 5084, 5110, 5417;
- inne: Mus.ms. 4996a, 5060, 5061, 5070, 5090, 5094, 5098, 5102, 5122-1, 5122-2, 5139, 6594, 6596, 6597.

Autografy Wojciecha Dankowskiego

Jak przypuszczała już Danuta Idaszak¹³, Wojciech Dankowski dysponował znakomitym warsztatem kompozytorskim, co zawdzięczał działalności w kapeli opactwa w Obrze. Jego pobyt tam potwierdzają m.in. dwie noty anonimowych kolistów na kartach rękopisów zawierających kompozycje Dankowskiego – „Das geschriben der Adalbertus Daneck in Obr[a] Klöster Muzikant”¹⁴ (ryc. 3) i „Mons

10 Katalog wystawy muzycznej w Muzeum Miejskim w Poznaniu, ułożyli M. SOBIESKI, M. TURCZYNOWICZ, Poznań 1938.

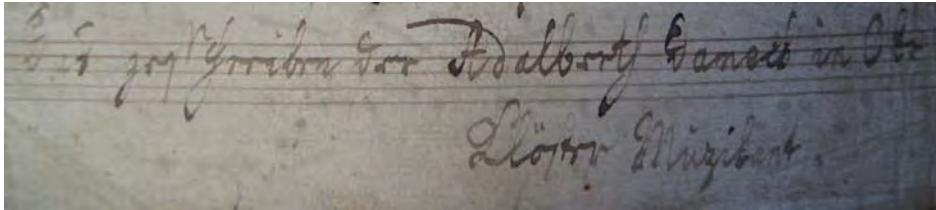
11 Pełen spis muzykaliów z proveniencją z Obrzy wystawionych podczas tej wystawy por. P. FRASZ, *Kultura muzyczna*, s. 48–51.

12 Dokładny spis i analiza materiału – *ibidem*, s. 47–51.

13 D. IDASZAK, *Wojciech Dankowski. Monografia*, mps pracy doktorskiej przechowywany w Instytucie Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1972.

14 *Missa in D*, AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/144 (RISM 300033288). Zdekompletowany. Zachowały się jedynie dwa głosy: *clarino primo* (na jego końcu znajduje się cytowana nota) i *secundo*, czyli trąbka naturalna pierwsza i druga.

Segnier | de la Dankowski | Le jeune Homme | qui Cultive la vertu [de] la Arte Musicale”¹⁵.

Ryc. 3. AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/144, Wojciech DANKOWSKI, *Missa in D*, wpis na końcu karty głosu *clarino primo*. Fot. A. MAŁY

Według Idaszak działalność Dankowskiego w Obrze przypadała na lata 1770–1790. Tezę tę w wątpliwość podaje jednak autopsja rękopisu Mus.ms. 5025¹⁶. Zawiera on m.in. nieznaną z innego przekazu kompozycję Dankowskiego *Vesperae Pastoralis* – o jego autorstwie informuje nota umieszczona na końcu głosu skrzypiec pierwszych: „Compositum & | Descripsit Adalbertus Danek A M D G”). Dankowski osobiście przepisał większość swojej kompozycji (oprócz skrzypiec pierwszych także *clarino primo* i *secundo* oraz *organo*), jednakże głos skrzypiec drugich przepisał kto inny, o czym świadczy zamieszczona na jego końcu nota: „Composita Scripsit [Kaz S]”. Odczyt inicjałów skryptora, „Kaz S”, nie jest pewny. Jeśli jest jednak prawidłowy, to kryje się pod nimi zapewne Kazimierz Stęszewski, który w 1759 r. przepisał, najpewniej w Obrze, anonimową pastorellę *Puer natus in Bethlehem*, znajdującą się w rękopisie Mus.ms. 5090¹⁷, a ok. 1760 i ok. 1765 r. przepisał dwie anonimowe pastorelle wchodzące w skład zbioru rękopisów grodziskich¹⁸. Następnie działał w Poznaniu, gdzie był kantorem w katedrze¹⁹. Skoro, jak widzieliśmy, Stęszewski przepisywał wspólnie z Dankowskim *Vesperae Pastoralis* z rękopisu Mus.ms. 5025, a Obrę opuścił najpóźniej na początku lat 60. XVIII w., to początek działalności Dankowskiego w kapeli oberskiej datować trzeba o co najmniej dziesięciolecie wcześniej, niż to zakładała D. Idaszak. Ponieważ jednak odczyt inicjałów „Kaz S” nie jest pewny, trzeba na razie powstrzymać się przed zbyt daleko idącymi wnioskami.

15 *Missa in C*, Mus.ms 5027 (RISM 450109527). Por. D. IDASZAK, *Wojciech Dankowski*, s. 137. Nota na sporządzonej przez tego kopistę karcie tytułowej.

16 RISM 450109525.

17 RISM 450109606.

18 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR III/65 (RISM 300234266), datowany na ok. 1765 r., por. D. IDASZAK, *Wojciech Dankowski*, s. 210, poz. 429; AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR III/66 (RISM 300234388), datowany na ok. 1760 r., por. D. IDASZAK, *Wojciech Dankowski*, s. 258, poz. 571.

19 W. ZIENTARSKI, *Zarys dziejów kapeli parafialnej w Grodzisku Wielkopolskim*, [w:] D. IDASZAK (red.), *Grodzisk Wielkopolski. Katalog tematyczny muzykaliów* (Studia et Dissertationes Instituti Musicologiae Universitatis Varsoviensis, Seria A, 1), Kraków 1993, s. 306.

Dankowskiemu przypisuje się autorstwo *Vesperae, D*, zapisanego w rękopisie Mus. ms. 5121²⁰. Jednakże autopsja stawia tę tezę pod znakiem zapytania. Karta tytułowa nie została sporządzona przez Dankowskiego, reszta rękopisu – tak. Jedynym argumentem przemawiającym za autorstwem Dankowskiego jest nota wpisana na pierwszej karcie głosu organowego „Sig: Adal. Dankowski”. Jednak na karcie tytułowej, w miejscu, gdzie powinien być wpisany kompozytor, znajdują się zamazane litery – da się jednak odczytać słowo „Brixi”, co wskazuje, że autorem kompozycji mógł być František Xaver Brixi (1732–1771), kompozytor czeski, którego dzieła Dankowski dosyć często kopiował. Jednakże w bazie RISM brak *Nieszporów* przypisanych temu kompozytorowi. Kwestia wymaga zatem dalszych badań.

W rękopisie Mus.ms. 5030²¹ znajduje się inna kompozycja Dankowskiego, *Missa, e*, której egzemplarz (bez atrybucji) znajduje w zbiorze grodziskim²².

Najciekawszy z tej partii jest rękopis o sygnaturze Mus.ms. 5096²³. Zawiera unikatowy utwór *Pastorella „Hymnicemus jubilemus parvulo nato”, D*, skomponowany przez Dankowskiego w Obrze. Na sporządzonej przez Dankowskiego karcie tytułowej dodano inną ręką notę proveniencyjną: „Pro choro Monasterij Obr[a] S. O. C.”. Wewnątrz rękopisu znajdują się dwie bardzo ważne adnotacje:

- na końcu głosu *cuculus* – kukuk: „Pro me Adalberto Dankowski D. 2: Janu[ari] 1779”;
- na końcu głosu skrzypiec drugich: „Compozyta D.: 2 Januari Anno 1779 Aut[ore] Virtuoso Danek”.

Pierwsza, poza dokładną datą i atrybucją, zdaje się wskazywać, że partia „*cuculus*” była przeznaczona do wykonania przez Dankowskiego („Pro me”). Obecność w obsadzie owej „kukułki” nie dziwi, gdyż jest to utwór pastoralny i idiom bożonarodzeniowy spełniał się m.in. w użyciu takich dodatków. Partia dla tego instrumentu jest bardzo prosta i składa się z dwóch powtarzanych dźwięków *d* i *fi*”, które mają naśladować kukułkę²⁴. W bazie RISM w wykazie instrumentów „*cuculus*” jest obecny. Do zagrania tej partii najprawdopodobniej wykorzystywano profesjonalny flet podłużny, którym za pomocą dwóch dźwięków naśladowano ptasie kukanie. W XVIII w. było to zjawisko obecne w muzyce, szczególnie tej o charakterze pastoralnym. W obrzańskich rękopisach przechowywanych w Monachium zachował się jeszcze jeden utwór z użyciem „*cuculus*”. Jest to kompozycja Franciscusa Semrada, *Aria ex G „Surrexit Dominus de sepulcro alleluia”*²⁵. Także ona ma charakter bożonarodzeniowy i partia „*cuculus*”, podobnie jak u Dankowskiego, składa się z owych dwóch powtarzanych dźwięków.

20 RISM 454017101.

21 RISM 450109530.

22 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/123 (RISM 300033257). Por. D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 227, poz. 477 (jako utwór anonimowy).

23 RISM nr 456008673. Zdigitalizowany, por. <http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0010/bsb00104381/images/> (dostęp: 26 XI 2015 r.).

24 Por. http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00104381/image_4 (dostęp: 26 XI 2015 r.).

25 Mus.ms. 5102 (RISM 450109615).

Możemy zatem wnioskować, że instrument „kukułka” lub coś, co naśladowało ptasie odgłosy, był w użyciu kapeli muzycznej z Obry i miał swoje konkretne, pastoralne zastosowanie.

W obsadzie pastorelli Dankowskiego znajdujemy jeszcze jeden interesujący instrument: „lyra una”. Spoglądając na zapis tej partii, widzimy, że w dużej mierze pokrywa się z partią pierwszych skrzypiec, z wyjątkiem przebiegów szesnastkowych, oraz ma wpisany w postaci całej nuty w każdym takcie dźwięk d', który pełni funkcję nuty burdonowej²⁶. Może to zatem wskazywać na użycie liry korbowej – byłby to pierwszy taki potwierdzony przypadek w XVIII-wiecznej muzyce polskiej. Pod każdym względem jest to zatem utwór wyjątkowy.

Pozostała jeszcze jedna ważna kwestia do omówienia. Otóż rękopis ten przysparza nieco problemów ze względu na obwolotę i sposób jej zapisania. Na recto pierwszej, przedniej karty znajduje się dopisek: „Dankowsky”. Po raz pierwszy i chyba jedyny spotykamy się z taką pisownią nazwiska Wojciecha Dankowskiego. Najbardziej popularnymi wersjami są pełny zapis lub skrót „Danek”. Na verso drugiej, tylnej karty obwoluty znajduje się przekreślona ołówkiem karta tytułowa utworu *Offertorium duplex* kompozytora o nazwisku „Pol”, a na samym dole, wpisany inną ręką, trudny do odczytania dopisek²⁷. Helmut Lauterwasser, który katalogował zbiór z Obry, odczytał go jako: „Artcho. R. P. Mariy Dankowski”, interpretując zapis „Mariy” jako imię zakonne Dankowskiego („Marius”) lub jako wskazówkę, że w tym czasie działał jeszcze inny Dankowski, spokrewniony z Wojciechem. Nie posiadamy obecnie żadnego, choćby najmniejszego dowodu, aby Wojciech Dankowski był osobą zakonną i jest to mało prawdopodobne ze względu na jego dalszą, znaną nam działalność. Analiza pisma zdaje się wskazywać, że słowo „Dankowski” zostało wpisane przez inną rękę, niż „Artcho. R. P. Mariy”. Wątpliwości budzi też odczyt „Mariy”. Kwestia wymaga zatem dalszych badań.

Dzieła przepisane przez Wojciecha Dankowskiego

Autopsja rękopisów Mus.ms. 5017, 5083 i 5417 nie przyniosła nowych ustaleń. Rękopis Mus.ms. 5063²⁸ spisało dwóch skryptorów. Spod ręki Dankowskiego wyszły na pewno głosy tenoru i basu, najprawdopodobniej także skrzypiec pierwszych. Spod ręki bliżej nieznanego drugiego skryptora wyszły partie sopranu i altu, na których końcu dodał on datę: „1784 Junij 23”. Nie wiadomo, czy dotyczy ona spisania całego rękopisu, czy tylko tych partii. W pierwszym wypadku otrzymalibyśmy nową datę *post quem* opuszczenia przez Dankowskiego Obry.

Rękopis Mus.ms. 5066 zawiera *Litaniae Pastoritiae ex D*, której autorem był Jiří Ignác Lincka²⁹. Na karcie tytułowej widnieje wpis skryptorski: „Ex Musicalibus Adal. | Georgius Da-

26 Por. http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00104381/image_11 (dostęp: 26 XI 2015 r.).

27 http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00104381/image_16 (dostęp: 26 XI 2015 r.).

28 RISM 450109569.

29 RISM 450109572.

nek". Identyfikacja wpisu znajduje się na karcie tytułowej rękopisu Mus.ms. 5110, zawierającego *Missa ex D Václava Kalousa*³⁰. Obie karty tytułowe są bardzo ozdobne, co rzadko możemy zaobserwować w rękopisach przepisywanych przez Dankowskiego – w większości są one bardzo oszczędne i nie posiadają dodatkowych wpisów. Na obu też posłużył się dwoma imionami, Wojciech Jerzy – dwa imiona nie występują w żadnym znanym mi źródle. Charakter pisma odbiega nieco od innych autografów Dankowskiego, jest ono mniej wprawne. Może te dwa omawiane manuskrypty były dziełem bardzo młodego Dankowskiego, gdy dbał pieczołowicie o ozdabianie pierwszych przepisywanych przez siebie utworów? Może też wówczas podpisywał się dwoma imionami, a później zrezygnował z drugiego? Zostawiam te dwa pytania bez jednoznacznej odpowiedzi.

Rękopis Mus.ms. 5084 zawiera *Missa ex G* autorstwa Octaviano Erben³¹. Analiza pisma wskazuje, że przepisał go Dankowski. Ważną, nową informację przynosi nota na karcie tytułowej: „Authore A:R:P: Octaviano | Erben Profess: Mon: | Bledzoviensis”, która jednoznacznie dowodzi, że Erben był cystersem, profesem opactwa w Bledzewie. Potwierdzenie tej informacji przynosi inny rękopis obrzański, Mus.ms. 6594³², gdzie zapisano na karcie tytułowej jego mszy: „Authore R[eve]r[en]do P[a]tre Erben”, a na końcu głosu organo: „Alcho: R. P. octaviano erben Professus Bledzoviensis”. Ponadto udało się ustalić konkordancję mszy z rękopisu Mus.ms. 5084 z mszą w rękopisie ze zbioru grodzickiego³³. Rękopis ten został sporządzony w 1779 r., a głosy rogów pierwszego i drugiego wpisał Wojciech Dankowski, który w tym czasie przebywał w Obrze. Konieczne są badania porównawcze ręki skryptora Mus.ms. 6594 z rękoma skryptorów rękopisów grodzickich.

Pozostałe rękopisy

Należące do tej grupy rękopisy Mus.ms. 5090, 5102, 6594 zostały już omówione wyżej.

Dzięki bazie RISM, na podstawie incipitu muzycznego z głosu skrzypiec pierwszych z rękopisu Mus.ms. 4996a³⁴, udało się rozszyfrować zagadkowy do tej pory zapis na karcie tytułowej „R.P. Srzacr” – okazało się, że jest to utwór identyczny ze skopiowanym w jednym z rękopisów ze zbioru znajdującego się w klasztorze paulinów na Jasnej Górze³⁵, mianowicie *Vesperae in D* autorstwa benedyktyna Gregora Schreyera

30 RISM 450109622.

31 RISM 450109593.

32 RISM 454017221.

33 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/9 (RISM 300033357). Por. D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 134, poz. 244.

34 RISM 450109493.

35 Biblioteka klasztoru paulinów na Jasnej Górze, sygn. PL-CZ III-599 (RISM 300001232). Por. P. PODEJKO, *Katalog tematyczny rękopisów i druków muzycznych kapeli wokalnoinstrumentalnej na Jasnej Górze*, „Studia Claromontana”, 12, 1992, s. 541, poz. 1342. Na podstawie tego katalogu muzykalia jasnogórskie systematycznie do bazy RISM wpisuje Guido Kraus.

(1719–1767)³⁶, którego utwory znajdują się także w zbiorze muzykaliów na Jasnej Górze i który tam funkcjonuje pod prawidłowo zapisanym nazwiskiem.

Udało się uzyskać dodatkowo dane do działalności w kapeli obrzańskiej Józefa Laznowskiego (tak w bazie RISM³⁷, choć w świetle znanych źródeł możliwe są także formy „Lazanowski” i „Łaznowski”). Okazuje się, że jego dziełem są kompozycje wpisane, także przez niego, do rękopisów Mus.ms. 5060 (*Vesperae ex D*, jako „Josepho Lazanowski”) i Mus.ms. 5061 (*Missa ex D*, jako „Jozeph Laznowski”, ponadto na końcu partii altu i skrzypiec pierwszych figuruje rok 1773), a w dwóch kolejnych rękopisach (Mus.ms. 5094 i 6596) skopiował co najmniej partie skrzypiec pierwszych (w obu jako „J.L.”). Wskazuje to, że Laznowski był kompozytorem, skrzypkiem i skryptorem działającym w kapeli obrzańskiej ok. 1773 r. Analiza jego dwóch utworów (por. tabela 1, poz. 6–7) dowodzi pewnej kompozytorskiej sprawności – oczywiście na miarę lokalnych możliwości.

W rękopisach Mus.ms. 5122-1 i Mus.ms. 5122-2 znajdują się dwa anonimowe cykle nieszporne³⁸. Atrybucję pierwszego, jako dzieło Benedykta Polickiego, ustalił Helmut Lauterwasser na podstawie kopii kompozycji znajdującej się w zbiorze grodzickim³⁹. Sądzę, że cykl drugi może być także jego kompozycją. Według D. Idaszak Policki nosił dwa imiona, „Benedictus Xistus” (czyli Benedykt Sykstus), i działał w kapeli grodzkiej, gdzie skomponował co najmniej trzy utwory⁴⁰. Jednak dzięki badaniom P. Frasza wiemy, że Policki („Benedictus Policki”) był cystersiem w Obrze, gdzie zmarł w 1779 r. w wieku 54 lat, a święcenia kapłańskie otrzymał w wieku 29 lat⁴¹. Nie mógł zatem działać w kapeli grodzkiej. Być może jego utwory trafiły do Grodziska dzięki któremuś z pochodzących z Grodziska Wielkopolskiego braci Dygasiewiczów. Ignacy Dygasiewicz, o którym wiemy, że kopiował nuty dla kapeli grodzkiej⁴², przepisał jeden z utworów Polickiego, *Missa in G*, znajdujący się obecnie w opactwie cystersów w Mogile⁴³. Jego bratem był zaś znany nam już cysters obrzański, wybitny skryp-

36 Por.: <http://www.operone.de/komponist/schreyer.html>; <http://d-nb.info/gnd/103945768> (dostęp: 26 XI 2015 r.).

37 W bazie RISM przy nazwisku kompozytora odnajdujemy powołanie się na pozycję bibliograficzną, w której odnotowano Laznowskiego, łącząc go z rokiem 1722. Niestety brak wglądu w pełen zapis nie pozwala na odniesienie się do tej informacji. Autorzy odwołują się do niedostępnego mi hasła Jozef ROBIJNS, Miep ZIJLSTR, *Josef Laznowski*, [w:] *Algemene muziekencyclopedie*, t. 4: *K–Mor*, Antwerpen i in. 1960.

38 RISM 450109632 i 450109633.

39 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR II/53 (RISM 300234377).

40 D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 154–156, 217–218.

41 P. FRASZ, *Kultura muzyczna*, s. 47–48, 61–62, 78, 86, 95, 107. W chwili śmierci miał 54 lata, co wskazywałoby na rok 1725, inny przekaz wskazuje jednak na rok 1726. Święcenia kapłańskie otrzymał w wieku 29 lat. Por. AP Poznań, *Cystersi Obrza*, sygn. D1-53 i 54.

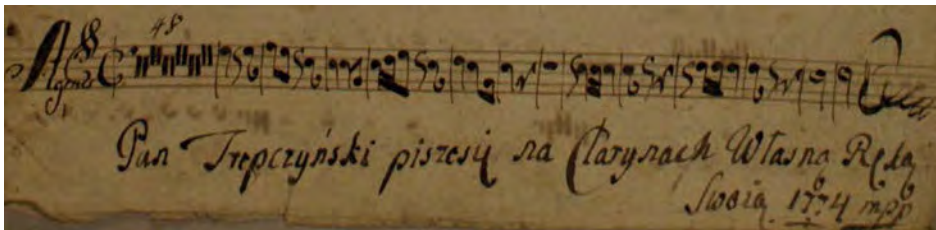
42 Na podstawie wpisów na kartach tytułowych rękopisów grodzickich. Por. też W. ZIENTARSKI, *Zarys dziejów kapeli parafialnej w Grodzisku Wielkopolskim*, s. 16.

43 Biblioteka opactwa cystersów w Mogile, sygn. PL-MO 860 (RISM 300503004).

tor, Niward Dygasiewicz⁴⁴. Rękopis z Mogiły ma zatem, poprzez skryptora, powiązania z tymi dwoma wielkopolskimi ośrodkami. W bazie RISM odnajdujemy łącznie 11 kompozycji przypisanych Polickiemu – w tym aż dziewięć pochodzi ze zbioru grodzkiego, po jednej z Obry i Mogiły.

Nie poruszam w tej chwili jeszcze jednego wątku łączącego się z Polickim. Dotyczy on mianowicie rękopisów sygnowanych nazwiskiem „Pol”⁴⁵. Mogła to być skrócona wersja nazwiska, jednak potwierdzenie tej hipotezy wymaga odrębnych studiów. Obecnie rękopisy grodzkie podpisane jako „Pol” zaliczam w poczet kompozycji Polickiego, skoro ich datowanie pokrywa się z czasem jego działalności.

Autopsja dwóch kolejnych rękopisów miała na celu identyfikację pisma dwóch skryptorów, Jana Trepczyńskiego i Jana Chrząńskiego⁴⁶. Pierwszy z nich 3 IV 1776 r. („Scripsit Joannes: Trepczin | Anno 1776 | Die 3 April”) w znajdującej się w Mus.ms. 5070⁴⁷ kompozycji *Missa ex D* przepisał głosy *clarino primo* i *secundo* (trąbki naturalne pierwsza i druga). Wcześniej, w 1774 r., przepisał zaś partię drugiego rogu w *Missa ex F* Józefa Zeidlera, skopiowanej w jednym z rękopisów grodzkich („Pan Trepczyński pisze się na Clarynach własną ręką swoją, 1774 mpp”)⁴⁸ (ryc. 4). Wskazuje to, że mógł być trębaczem, albowiem w XVIII w. trębacz grał także na rogu, na którym gra była o wiele łatwiejsza niż na trąbce naturalnej w rejestrze *clarino*. Wpis na rękopisie grodzkim pochodzi z 1774 r., a na obrzańskim – z 1776 r. Albo obie kapele wymieniały się repertuarem, albo w tak krótkim czasie Trepczyński zmienił miejsce zatrudnienia. Według D. Idaszak był muzykiem, kopistą nut, urodzonym ok. 1736 r., zmarłym w 1819 r. w Obrze⁴⁹. Badaczka określa go mianem „tibicen” – czyli grającego na instrumentach dętych drewnianych, a nie blaszanych, do jakich zaliczamy trąbkę. Nie wiadomo zatem, czy „tibicen” nie zostało pomylone z „tubicen” (trębacz).

Ryc. 4. AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/28, Józef ZEIDLER, *Missa ex F*, wpis na końcu karty głosu *corno secundo*. Fot. A. MAŁY

44 Por. przyp. 8 i n.

45 Por. przyp. 28.

46 Mus.ms. 5098 (RISM 450109612),

47 RISM 450109580. Por. <http://dl.rism.info/DO/3388.jpg> – zdigitalizowana jedynie karta z uwidoczniwym znakiem wodnym (dostęp: 26 XI 2015 r.).

48 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/28 (RISM 300033376). Por. D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 192.

49 D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 311.

Trepczyński skopiował tylko część mszy Zeidlera; pozostałą przepisał, jak informuje nota na karcie tytułowej, „Mathias Bochynski”. Maciej Bocheński (1727–1782) pochodził z rodziny o tradycjach muzycznych, silnie zakorzenionej w Grodzisku Wielkopolskim, był członkiem tutejszej kapeli, kopistą nut, a od 1770 r. burmistrzem⁵⁰. Prawdopodobnie jego bratem był cysters oberski Maurycy Bocheński 1722–1784⁵¹.

W rękopisie Mus.ms. 5098 Jan Chrząński skopiował głos organowy („Scrispit Jo: Chrząński”). W kapeli grodziskiej działał Andrzej (Andreas) Chrząński⁵², który urodził się ok. 1720 r. w Grodzisku Wielkopolskim, był tu rajcą miejskim, burmistrzem, wójtem i notariuszem, kopiował nuty, podpisując się „Ex Procuracione D[omini] Andrae Chrząński Consulis”, tu też zmarł w 1800 r.⁵³ Niestety, ponieważ Jan występuje tylko na jednym, niedatowanym rękopisie, nie da się rozstrzygnąć, czy jakieś – a jeśli tak, to jakie – relacje łączyły te dwie osoby. Najprawdopodobniej byli ze sobą spokrewnieni, nie można jednak wykluczyć, że to jedna i ta sama osoba, używająca naprzemiennie dwóch imion.

W rękopisie Mus.ms. 5139 skopiowano *Vesperae Pastorales*, G autorstwa niejakiego Ziabińskiego („Authore Ziabinski”), o którym poza tym nic nie wiemy. Muzycznie jest to kompozycja raczej prosta, nie dostrzegam wyszukanych środków kompozytorskich, ale z całą pewnością warta poznania jako jedyna obecnie znana tego twórcy.

W rękopisie Mus.ms. 6597 skopiowano *Missa*, A, której kompozytora na karcie tytułowej określono „Galupi”. Jednakże na podstawie porównania z pewnie atrybowaną *Missa*, A znajdującą się w rękopisie grodziskim powstałym ok. 1750 r.⁵⁴ wiemy, że kompozytorem był Jan Kasper Pierszyński (1718–1758), kantor i organista z Leszna, którego utwory (poza wspomnianą mszą także *Missa*, D⁵⁵) znalazły się w repertuarze kapeli w Grodzisku Wielkopolskim, najprawdopodobniej dzięki staraniom krewnego, ks. Wawrzyńca Pierszyńskiego, protektora muzyków, altaryzisty oraz promotora bractwa różańcowego w kościele parafialnym w Grodzisku Wielkopolskim⁵⁶.

Rękopis Mus.ms. 6597 jest bardzo zniszczony, wygląda wręcz na nadpalony. Spisało go co najmniej trzech skryptorów: „Andreas. Kuchay”, „Gosef Selic[...?]” i „J. Steszawski”; żadnego z nich nie udało się zidentyfikować. Został w 1764 r. najprawdopodobniej skopiowany z wspomnianego wyżej rękopisu grodziskiego. Rękopis ten stanowi kolejny punkt styczny kapel cysterskiej w Obrze i parafialnej w Grodzisku Wielkopolskim.

50 *Ibidem*, s. 286.

51 P. FRASZ, *Kultura muzyczna*, s. 81. Por. AP Poznań, *Cystersi Obrza*, sygn. B5, *Profesi* 53.

52 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/78 (RISM 300033208), 79 (RISM 300033196), 80 (RISM 300033207). Por. D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 229 i n., 237 i n., 224 i n.

53 D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 286.

54 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/104 (RISM 300033301). Por. D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 140 i n.

55 AA Poznań, sygn. PL-Pa Muz GR I/108 (RISM 300033302). Por. D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 140.

56 D. IDASZAK, *Grodzisk Wielkopolski*, s. 303.

Powyższe ustalenia, rezultat autopsji niewielkiej części zbioru muzykaliów oberskich w Bayerische Staatsbibliothek w Monachium, prowadzą do dwóch postulatów: po pierwsze jego pełnego opracowania i porównania z innymi wielkopolskimi zbiorami muzykaliów, a szczególnie ze zbiorem z Grodziska Wielkopolskiego; po drugie – jego pełnej digitalizacji, jako bardzo ważnego dla dziejów polskiej, a zwłaszcza wielkopolskiej, kultury muzycznej XVIII w.

Tabela 1. Muzykalia z Obry poddane kwerendzie w Bayerische Staatsbibliothek w Monachium (według sygnatur)

Lp.	Sygnatura D-Mbs	Numer w bazie RISM	Tytuł kompozycji	Kompozytor
1	Mus.ms. 4996a	450109493	<i>Vesperae, D</i>	„R.P. Srzacr” [Schreyer Gregor]
2	Mus.ms. 5017	450109520	<i>Vesperae, C</i>	Brixi František Xaver
3	Mus.ms. 5025	450109525	<i>Vesperae, G</i>	Dankowski Adalbert
4	Mus.ms. 5027	450109527	<i>Missa in C</i>	Dankowski Adalbert
5	Mus.ms. 5030	450109530	<i>Missa, e</i>	Dankowski Adalbert
6	Mus.ms. 5060	450109566	<i>Vesperae ex D</i>	Laznowski Jozef [Łazanowski Józef]?
7	Mus.ms. 5061	450109567	<i>Missa ex D</i>	Laznowski Jozef [Łazanowski Józef]?
8	Mus.ms. 5063	450109569	<i>Missa Brevis ex A</i>	Lederer Joseph
9	Mus.ms. 5066	450109572	<i>Litaniae Pastoriae ex D</i>	Linka Jiří Ignác
10	Mus.ms. 5070	450109580	<i>Missa ex D</i>	Loos Karel
11	Mus.ms. 5083	455011772	<i>Missa ex A</i>	Novotný Johann
12	Mus.ms. 5084	450109593	<i>Missa ex G</i>	Erben Octaviano
13	Mus.ms. 5090	450109606	<i>Pastorella „Puer natus in Bethlehem”, D</i>	Anonim
14	Mus.ms. 5094	450109610	<i>Missa ex D</i>	Pokorný Gotthard
15	Mus.ms. 5096	456008673	<i>Pastorella „Hymnicemus jubilemus parvulo nato”, D</i>	Dankowski Adalbert
16	Mus.ms. 5098	450109612	<i>Missa solemnis in D</i>	Prese
17	Mus.ms. 5102	450109615	<i>Aria ex G „Surrexit Dominus de sepulcro alleluia”</i>	Semrad Franciscus
18	Mus.ms. 5110	450109622	<i>Missa ex D</i>	Kalous Václav
19	Mus.ms. 5121	454017101	<i>Vesperae, D</i>	Dankowski Adalbert
20	Mus.ms. 5122-1	450109632	<i>Vesperae, F</i>	[Policki Benedictus Xistus]
21	Mus.ms. 5122-2	450109633	<i>Vesperae, D</i>	Anonim
22	Mus.ms. 5139	450109649	<i>Vesperae Pastorales, G</i>	Ziabinski
23	Mus.ms. 5417	450109666	<i>Kyrie et Gloria Natalium ex D</i>	Brixi František Xaver
24	Mus.ms. 6594	454017221	<i>Missa ex D</i>	Erben Octaviano
25	Mus.ms. 6596	454017242	<i>Vesperae, D</i>	Fischer Joseph
26	Mus.ms. 6597	454017288	<i>Missa, A</i>	Pierszyński Jan Kasper

Tabela 2. Wykaz rękopisów muzycznych znajdujących się w zbiorze muzykaliów z Grodziska Wielkopolskiego przechowywanym w AA Poznań, które mają związek ze zbiorem z opactwa cystersów w Obrze (według sygnatur)

Lp.	Sygnatura PL-Pa Muz GR	Numer w bazie RISM	Tytuł kompozycji	Kompozytor
1	I/28	300033376	<i>Missa in F</i>	Zeidler Józef
2	I/33	300033356	<i>Missa in D</i>	anonim
3	I/52	300033342	<i>Missa ex A Solemnis</i> [zbiór trzech mszy: in A, B, C]	Grünberger Theodor
4	I/71	300033315	<i>Missa in F</i>	Vocet Jan Nepomuk Václav
5	I/144	300033288	<i>Missa in D</i>	Dankowski Wojciech
6	II/23	300234414	<i>Dixit Dominus</i>	Terradellas Domingo
7	II/39	300234398	<i>Magnificat in D</i>	Stiatina
8	III/12	300234258	<i>Ariae III</i>	Jędrowski Adam
9	III/29	300234240	<i>Aria Duplex:</i> 1. „Svenami pur tiranno” 2. „Quam suavis melos”	Hasse Johann Adolf [Lohelius Joannes]

Alina MAŁDRY
Katedra Muzykologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Muzeum Instrumentów Muzycznych
oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu

Hereditas Monasteriorum
vol. 7, 2015, s. 265–279

Wstępne wyniki badań nad rękopisami muzycznymi ze skasowanego opactwa cystersów w Obrze przechowywanymi w Bayerische Staatsbibliothek w Monachium

Streszczenie

W dniach 5–9 X 2015 r. odbyłam kwerendę w Bayerische Staatsbibliothek w Monachium (Musikabteilung). Jej celem było dokładniejsze rozpoznanie części zbioru muzykaliów po kapeli wokalnie-instrumentalnej działającej w XVIII w. w klasztorze cystersów w Obrze, która jest obecnie przechowywana w Monachium. Podczas pięciodniowej kwerendy wnikliwej analizie poddałam 26 rękopisów muzycznych. Zbiór muzykaliów z Obry obejmuje 181 manuskryptów, w tym 16 kolekcji (od dwóch do sześciu kompozycji w jednym rękopisie). Pochodzą głównie z XVIII w. Wybór rękopisów do kwerendy z tej kolekcji był inspirowany dotychczasowymi badaniami nad wielkopolskimi kolekcjami muzykaliów, chęcią potwierdzenia, wyjaśnienia lub rewizji powstałych hipotez badawczych. Wiemy, że rękopisy z Obry znajdujące się obecnie w Monachium to nie jest cały zbiór, jakim dysponowała w czasach swej działalności kapela wokalnie-instrumentalna. W artykule ta kwestia została wyjaśniona. Przebadane rękopisy można podzielić na trzy grupy:

- autografy Wojciecha Dankowskiego: Mus.ms. 5025, 5027, 5030, 5096, 5121;
- kompozycje innych autorów, których Dankowski był skryptorem: Mus.ms. 5017, 5063, 5066, 5083, 5084, 5110, 5417;
- inne kompozycje: Mus.ms. 4996a, 5060, 5061, 5070, 5090, 5094, 5098, 5102, 5122-1, 5122-2, 5139, 6594, 6596, 6597.

Analiza wybranych manuskryptów wyraźnie wskazała na potrzebę dalszych badań. Zbiór z Obry winien zostać w całości szczegółowo przebadany i dokładnie porównany z innymi wielkopolskimi zbiorami muzykaliów, szczególnie z często wspomnianą w artykule kolekcją pochodzącą z Grodziska Wielkopolskiego. Konieczna jest również digitalizacja tego zbioru, aby zapewnić dostęp do niego. Analiza wybranych 26 rękopisów jednoznacznie wykazała, że muzykalia z Obry są istotnym elementem kultury muzycznej XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej i muszą jak najszybciej, poprzez badania, do niej powrócić.

Słowa kluczowe

kultura muzyczna, XVIII wiek, cystersi, Obra, źródła muzyczne, instrumenty muzyczne, praktyka wykonawcza

Alina MAŁY
Department of Musicology
Adam Mickiewicz University, Poznań
Museum of Musical Instruments,
branch of the National Museum, Poznań

Hereditas Monasteriorum
vol. 7, 2015, p. 265–279

Preliminary results of studies of musical manuscripts from the dissolved Cistercian Abbey of Obrza kept in the Bayerische Staatsbibliothek in Munich

Summary

Between 5 and 9 October 2015 I conducted preliminary research at the Bayerische Staatsbibliothek in Munich (Musikabteilung). Its purpose was to carry out a more detailed examination of a part of the collection of music items associated with the vocal-instrumental ensemble active in the 18th century at the Cistercian Abbey of Obrza, items currently kept in Munich. Over the course of five days I carried out an in-depth analysis of 26 musical manuscripts. The Obrza collection encompasses 181 manuscripts, including 16 sets (between two and six compositions in one manuscript). They originated mostly in the 18th century. The choice of manuscripts from the collection was inspired by my previous research into music items from Wielkopolska, and a desire to confirm, explain or revise some my research hypotheses. We know that the Obrza manuscripts currently kept in Munich are not the complete collection the Obrza ensemble used. The question is explained in the article. The analysed manuscripts can be divided into three groups:

- Wojciech Dankowski's autographs: Mus.ms. 5025, 5027, 5030, 5096, 5121;
- compositions by other authors for whom Dankowski acted as a scribe: Mus.ms. 5017, 5063, 5066, 5083, 5084, 5110, 5417;
- other compositions: Mus.ms. 4996a, 5060, 5061, 5070, 5090, 5094, 5098, 5102, 5122-1, 5122-2, 5139, 6594, 6596, 6597.

The analysis of the selected manuscripts clearly demonstrates that there is a need for further research. The Obrza collection should be examined in detail as a whole and compared with other music collections from Wielkopolska, especially with the one from Grodzisk Wielkopolski frequently mentioned in the article. The collection should also be digitised to make it accessible to scholars. My analysis of the 26 manuscripts has shown unequivocally that the musical manuscripts from Obrza are an important part of the musical culture of 18th-century Polish-Lithuanian Commonwealth and must be returned to it as quickly as possible through research.

Keywords

musical culture, 18th century, Cistercians, Obrza, musical sources, musical instruments, performance practice